

3. Окуучулардын чыгармачыл иш-аракеттеринин жүрүшүндө маалыматты структуралоо методдорун колдонуу. Чыгармачыл долбоорлорду түзүү алгоритми окуучуларга чыгармачыл долбоорлорду даярдоого арналган тексттин түзүмүн изилдөөгө жардам берет.

Жыйынтыктар:

1. Окуучулардын мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүү үчүн чыгармачыл чөйрөнү түзүү жана алардын жөндөмдөрүн өркүндөтүү үчүн маалыматтык технология каражаттарын колдонуу зарылдыгы көрсөтүлдү;

2. Окуучулардын чыгармачыл иш-аракетинин жүрүшүндө маалыматты структуралоо методдорун колдонуу, алардын индивидуалдык өзгөчөлүктөрүн эске алуу, чыгармачыл жөндөмдөрүн өнүктүрүү маселелерин гана чечпестен, жалпы инсандык сапаттарын өнүктүрүүгө да өбөлгө түзүү керек экендиги белгиленди.

Адабияттар тизмеси:

1. **Ибирайым, к. А.** Музыка жана көркөм өнөр мугалимдери үчүн долбоорлоо технологиясынын эффективдүүлүгү жөнүндө [Текст] / А. Ибирайым к., Ж. Дуйшеналиев, Д. Акматов // КББА кабарлары. – 2021.- №2 (54). – Б. 38-43.
2. **Рогов, Е.И.** Общая психология: Курс лекций для первой степени педагогического образования [Текст] / Е.И. Рогов. – М.: ВЛАДОС, 1995.-125 с.
3. **Ясвин, В.А.** Образовательная среда от моделирования к проектированию [Текст] / В.А. Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 26с.
4. **Пидкасистый, П.И.** Самостоятельная деятельность учащихся: Дидакт. анализ процесса и структуры восприятия и творчества [Текст] / П.И. Пидкасистый. – М.: Педагогика, 1980. – 101с.
5. **Бекбоев, И.Б.** Окуучу, мектеп, мугалим: улуттук педагогика илиминин контекстинде [Текст] / И.Б. Бекбоев. – Бишкек, 2015. – 29 б.
6. **Былыкова, М.М.** Некоторые методы развития познавательной деятельности и творческой активности студентов при организации семинарских занятий [Текст] / М.М. Былыкова // Наука. Образование. Техника. – Ош: КУМУ, 2021. – №1. – С. 112- 122.
7. **Былыкова, М.М.** Использование активных методов обучения в развитии творческих способностей студентов на лекциях [Текст] / М.М, Былыкова // Наука. Образование. Техника. – Ош: КУМУ, 2021. – №1. – С. 122 – 131.
8. **Калматова, Г.М.** Формирование ценностных ориентаций в образовательном пространстве вуза [Текст] / Г.М. Калматова // Наука. Образование. Техника. - Ош: КУУ, 2015. - №1. – С. 103 – 107.

DOI:10.54834/16945220_2023_2_184

Поступила в редакцию: 17.04.2023 г.

УДК 37.013.46

Албанбаева Дж.О.

ст. преп. Кыргызского госуд. университета им. И. Арабаева, Кыргызская Республика

СТУДЕНТТЕРДИН ОКУУГА КАНААТТАНУУСУ - БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАРАЯНЫН БАШКАРУУНУН НАТЫЙЖАЛУУЛУГУНУН НЕГИЗГИ ФАКТОРУ

Бул жумушта студенттердин университеттеги билим сапатына канааттануусу жана анын кесиптик билиминин ийгилигине тийгизген таасири изилдөөнүн предмети болуп эсептелинет. Изилдөөнүн максаты – студенттердин окууга жана университеттеги билим берүү чөйрөсүнө канааттануусунун жеке көрсөткүчтөрүн талдоо. Изилдөөлөрдө талдоо, салыштыруу жана жалпылоо илимий методдору колдонулду. Изилдөөлөрдүн жыйынтыгында жаңы социалдык-экономикалык шарттарда университеттин натыйжалуулугунун негизги көрсөткүчтөрүнүн бири болуп кардарлардын көрсөтүлүүчү кызматтардын сапатына канааттануусу саналары белгиленди.

Университеттин окуу процессиндеги студенттердин билим алуусуна канааттануу, анын социалдык натыйжалуулугун мүнөздөгөн факторлордун бири экендиги көрсөтүлдү. Азыркы шарттарда билим алууга канааттанууну калыптандыруунун механизмин терең изилдеп, анын ыңгайлуу абалына жетишүүнүн жолдорун аныктамайынча ата мекендик жогорку билим берүүнүн социалдык чөйрөсүндөгү түпкү өзгөрүүлөрдү чечүү мүмкүн эмес экендиги аныкталды. Кыргызстандын жогорку окуу жайларын мындан ары жаңылоо маселелерин чечүүдө студенттердин окуусуна канааттануусунун реалдуу абалы жана түзүмү жөнүндө илимий далилдүү маалыматтарга ээ болуу маанилүү экендиги белгиленди. Канааттануу жараянында таасир этүүчү жалпы шарттардын жана жүйөлөрдүн системасын аныктоо зарылдыгы белгиленди. Болочок адистерди кесиптик даярдоого тийгизген таасиринин мыйзам ченемдүүлүктөрүн аныктоо, студенттердин окуусуна канааттануу абалын оптималдаштыруу аркылуу, университеттин окуу процессин башкаруунун эң натыйжалуу каражаттарын иштеп чыгуу жана ишке ашыруу сунушталды.

Негизги сөздөр: жогорку окуу жайы; окуу жараяны; эффективдүү факторлор; мониторинг; сапатты көзөмөлдөө; канааттануу; оптималдаштыруу.

УДОВЛЕТВОРЕННОСТЬ СТУДЕНТОВ ОБУЧЕНИЕМ - ОСНОВНОЙ ФАКТОР ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ ПРОЦЕССОМ

В данной работе предметом исследования рассматривается удовлетворенность студентов качеством обучения в вузе и ее влияние на успешность их профессионального обучения. Целью исследования является анализ частных показателей удовлетворенности обучением и образовательной средой в вузе. В исследованиях использованы методы анализа, сравнения и обобщения. Выявлено, что в новых социально-экономических условиях одним из основных индикаторов эффективности вуза выступает удовлетворенность потребителей качеством предоставляемых услуг. Показано, что удовлетворенность обучением студента является одним из факторов, характеризующих образовательный процесс в вузе с точки зрения его социальной эффективности. Представлено, что в современных условиях решение коренных преобразований в социальной сфере отечественного высшего образования невозможно без глубокого изучения механизма формирования удовлетворенности, определения путей достижения его оптимального состояния. При решении задач инновации высшего образования в Кыргызстане важно иметь научно обоснованные данные о реальном состоянии и структуре удовлетворенности учебной студентами. Необходимо выявить систему общих условий и факторов, влияющих на процесс формирования удовлетворенности. Определение закономерности их воздействия на профессиональную подготовку будущих специалистов будет способствовать выработке и реализации наиболее эффективных средств управления образовательным процессом вуза, через оптимизацию состояния удовлетворенности обучением студентов.

Ключевые слова: высшее учебное заведение; образовательный процесс; факторы эффективности; мониторинг; управление качеством; удовлетворённость; оптимизация.

STUDENT SATISFACTION WITH LEARNING IS THE MAIN FACTOR OF THE EFFECTIVENESS OF EDUCATIONAL PROCESS MANAGEMENT

In this paper, the subject of the study is the satisfaction of students with the quality of education at the university and its impact on the success of their professional training. The purpose of the study is to analyze private indicators of satisfaction with learning and the educational environment at the university. The research uses methods of analysis, comparison and generalization. It is revealed that in the new socio-economic conditions, one of the main indicators of the effectiveness of the university is the satisfaction of consumers with the quality of services provided. It is shown that student satisfaction with learning is one of the factors characterizing the educational process at the university in terms of its social effectiveness. It is presented that in modern conditions, the solution of fundamental transformations in the social sphere of domestic higher education is impossible without a deep study of the mechanism of satisfaction formation, determining ways to achieve its optimal state. When solving the problems of innovation of higher education in Kyrgyzstan, it is important to have scientifically based data on the real state and structure of student satisfaction with studies. It is necessary to identify a system of general conditions and factors affecting the process of satisfaction formation. Determining the regularity of their impact on the professional training of future specialists will

contribute to the development and implementation of the most effective means of managing the educational process of the university, through optimizing the state of student satisfaction with learning.

Key words: *higher education institution; educational process; efficiency factors; monitoring; quality management; satisfaction; optimization.*

Узак убакыттан бери өлкөбүздө турмуштун бардык жактары, анын ичинде билим берүү системасы жаңылануунун татаал, карама-каршы, көйгөйлүү жараянын башынан кечирип жатат. Учурдагы ата мекендик коомдун өнүгүү тенденцияларын талдоо өлкөнүн интеллектуалдык потенциалын түзүүдө гана эмес, жарандардын бакубаттуулугун камсыз кылууда, мамлекеттин улуттук коопсуздугун жогорулатууда билим берүүнүн маанилүүлүгү барган сайын өсүп жаткандыгын күбөлөндүрөт.

Изилдөө темасынын актуалдуулугу Кыргызстанда жүрүп жаткан реформалар инженердик, технологиялык, маалыматтык системаларда гана эмес, өндүрүштү уюштурууда, өндүрүштүк бригадаларды жана коммерциялык структураларды башкаруу маселелерин чечүүдө кайра курууну камсыз кылууга жөндөмдүү адистерди даярдоону талап кылат. Жаңы социалдык кырдаал адамдарды жөн эле үйрөнүүгө гана мажбурлабастан, баалуулуктардын, мамилелердин, көз караштардын системасын өзгөртүүнү, адамга жаңы социалдык типтеги, жакынкы келечекте Кыргызстанда үстөмдүк кылуучу инсан болууну талап кылат. Ушуга байланыштуу биз үчүн студенттердин жогорку окуу жайларда (ЖОЖ) окуусуна канааттануусун билүү маанилүү [1]. Коомдун эң маанилүү институттарынын бири катары жогорку билим берүү системасы жана болочок адистердин кесиптик даярдыгынын деңгээли университеттин студентинин окуусуна канааттануусунан жана реалдуу абалынан түздөн-түз көз каранды.

Атамекендик педагогиканын актуалдуу багыттарынын бири – азыркы студенттердин педагогикалык көйгөйлөрүн, анын ичинде алардын ЖОЖдордун билим берүүсүнө канааттануусун талдоо.

Студенттик коом бир нече себептерден улам изилдөөчүлүк көңүлдү өзүнө бурат:

- биринчиден, коомубуздагы кризис жалпы жаштардын арасынан студенттик коомду жалгыз уюшкан топ катары алдыга чыгарды;
- экинчиден, студенттик коом дайыма эле жаштардын уюшкан бөлүгү болуп келишкен, ошондуктан билим берүү системасына, өндүрүшкө жаңылыктарды алып келишет;
- үчүнчүдөн, студенттик коомдун уюмдуулугу жана билимдүүлүгүнүн жыйындысы дайыма анын педагогикалык активдүүлүгүнүн шарты болуп келген. Бул үч позиция студенттик чөйрөдө болуп жаткан жараяндарды талдоонун курч талабы. Жалпысынан педагогикалык башкаруунун, ошондой эле ЖОЖдордогу билим берүү жараянын башкаруунун натыйжалуулугун көрсөтүп турат.

Жогорку мектепти билим берүү жараяны жана социалдык натыйжалуулугу боюнча мүнөздөгөн критерийлердин бири – студенттин окууга канааттануусу болуп саналат. Ошондуктан, заманбап шарттарда канааттанууну калыптандыруу механизмин терең изилдебей, анын оптималдуу абалына жетүү жолдорун аныктабай ата мекендик жогорку билим берүүнүн социалдык чөйрөсүндөгү принципалдуу өзгөрүүлөрдү чечүү мүмкүн эмес.

Кыргыз Республикасында жогорку билим берүүнү андан ары өркүндөтүү маселелерин чечүүдө студенттердин окуусуна канааттануусунун реалдуу абалы жана түзүмү жөнүндө далилдүү маалыматтарга ээ болуу маанилүү. Канааттануу жараянына таасир этүүчү жалпы жана өзгөчө шарттардын жана факторлордун системасын аныктоо зарыл.

Мунун баары университетте окуу жараянын башкаруунун эффективдүүлүгүнүн фактору катары студенттердин окууга канааттануусу, анын сапаттык жана сандык мүнөздөмөлөрү жөнүндө илимий билимдерди алуу зарылдыгын негиздейт. Билим сапаты көйгөйү ар дайым болуп келген. Бирок азыр, ата мекендик коомду кайра куруу жараяны аяктай элек кезде, коомдук түзүлүштүн ачык-айкын формалары жок болгондо, ал барган сайын актуалдуу жана өзгөчө курч болуп баратат. Бул маселени чечүү үчүн эмпирикалык материалдарды топтоо жана талдоо зарыл [2].

Жогорку билим берүүнүн сапатынын маселеси эмгек рыногун калыптануусу жана адистерди даярдоо менен түздөн-түз байланыштуу. Жогорку билим берүү глобалдашуу жараяндарынын таасиринде турат.

Экономикалык жана геосаясий интеграциянын шартында билим берүүнү интернационалдаштыруу негизги көйгөйлөрдүн бирине айланууда. Коом менен жогорку окуу жайлардын ортосундагы байланыш өзгөрүүдө. Жогорку окуу жайлары менен эмгек рыногунун ортосундагы өз ара мамилелердин көйгөйлөрү дайыма талкуунун темасына айланууда. Базар адистердин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн, демек, аларды даярдоонун сапатына болгон талабын түзөт.

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети (мындан ары - КМУ) жогорку окуу жайынан кийинки, орто кесиптик жана кошумча жалпы кесиптик билим берүү тармагында билим берүү программаларын ишке ашыруучу юридикалык жак статусу бар жогорку мамлекеттик окуу жайы болуп саналат.

И. Арабаева атындагы КМУ - Бишкек шаарында жайгашкан мамлекеттик институт. И. Арабаева атындагы КМУ Кыргыз Республикасындагы (КР) алдыңкы ЖОЖдун катарына кирет [3].

И.Арабаева атындагы КМУда дүйнөнүн 35 өлкөсүнөн келген 1000ден ашык чет элдик студенттер билим алышат. Алар бакалаврдан баштап докторантурага чейинки бардык деңгээлдерле окушат же стажировкадан өтүшөт. Эң көп студенттер Өзбекстан менен Казакстандан. Кытайдан, Россиядан жана Түркмөнстандан келген студенттер да бар. Ошондой эле И. Арабаев атындагы КМУда Араб өлкөлөрүнөн, Германиядан, Япониядан, Испаниядан, Чехиядан, Улуу Британиядан, Швециядан студенттер окуу жана илимий жараяндарга катышууда [4].

Билим берүүнүн биринчи этабы – бакалавриат. И.Арабаева ат. КМУнун алдындагы Экономика жана менеджмент институту экономисттерди жана менеджерлерди даярдоочу негизги борборлордун бири. Көбүрөөк тандалып алынган окутуу формасы – аралыктан технологияларды колдонуу менен сырттан жана күндүзгү окуу болуп саналат. Бардыгы болуп И.Арабаев ат. КМУнун аталган институтунда 2022-2023-окуу жылында 530дан ашык студент бар, анын 114 күндүзгү бөлүмүндө окушат.

Бакалавриатта окуу көпчүлүк ЖОЖдордо жогорку билим алуу жолундагы биринчи кадам болгондуктан, билим берүүнүн сапаты жана институт тарабынан берилген мүмкүнчүлүктөр кесиптик жана турмуштук тажрыйбага ээ болууга, магистратурада жана аспирантурада профессионалдуу өнүгүүгө, кесибин сүйүүгө жана өркүндөтүүгө мүмкүндүк берет.

Университетте окуу жараянын уюштуруу жергиликтүү мыйзамдардын, атап айтканда [5] «Мамлекеттик билим берүү стандартынын» негизинде жүргүзүлөт. Ушул Мыйзамдын жоболорун негиз кылып алуу менен бардык окуу жайлары, анын ичинде ЖОЖдор үчүн окуу программалары жана пландары түзүлүүдө.

Университеттеги окуу процесси мектептеги окуудан бир топ айырмаланат. Салттуу «сабактын» ордун окутуунун ар кандай формалары жана методдору ээлейт. Ошентип, лекцияларды жана семинарларды кадимки сабакка эң жакын деп атоого болот. Лекцияларда студенттер теориялык билимдерди алышат, ал эми семинарларда жана практикаларда аларды турмушта колдонууга үйрөнүшөт. Ырас, азыркы шартта, интернет-технологиялар дээрлик бардык маалыматты алууга мүмкүндүк берген учурда, лекциялар когнитивдик эмес, тескерисинче, мотивациялоочу, ал тургай тарбиялоочу функцияларды ээлеп, ошону менен университетте окуу жараянынын методдорунун бири болуп саналат [6].

Кесиптик даярдыктын жогорку деңгээлин кармап туруу үчүн билим берүүнүн сапатына мониторинг жүргүзүү, өз убагында өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү зарыл, ал эми сапатка мониторинг жүргүзүүнүн эң түз жолу – студенттерди түз керектөөчү катары сурамжылоо, келечектеги адистердин керектөөлөрүн аныктоо жана алардын илимий ишинин деңгээли.

Студенттердин окуу жараянына канааттануусу тууралуу социологиялык изилдөөлөрдү талдоо.

Окуу жараянынын сапаты – бул студенттин инсандыгын ар тараптуу өнүктүрүү үчүн керектөөлөрдү канааттандыруу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуучу билим берүү кызматынын керектөөчү касиеттеринин жыйындысы. Окуу жараянынын сапатын аныктоочу негизги факторлор болуп педагогикалык жамаат, окуу-методикалык камсыздоо, материалдык-техникалык база, окуу жайдын интеллектуалдык потенциалы, студенттер жана бүтүрүүчүлөр саналат.

“Билим берүүнүн сапаты” түшүнүгүнүн татаалдыгы жана көп кырдуулугу, каралып жаткан феномендин социалдык мааниси илимий жана коомдук талкууга негиз болуп саналат. ЖОЖдордун практикалык ишмердүүлүгүндө билим берүүнүн сапатын жогорулатуу милдети өнүгүү стратегиясынын негизи болууга тийиш.

Бул багытта социологиянын өнүгүүсүнүн азыркы этабында илимий коомчулуктун арасында ушул сыяктуу темалар боюнча бир катар изилдөөлөр бар. Кененирээк талдоо үчүн алардын айрымдарын карап көрөлү:

Биринчи мисал катары Экономика жана менеджмент институтунда 2020-2021-окуу жылында билим берүүнүн сапатын башкаруу системасынын алкагында жүргүзүлгөн изилдөөнү алсак болот.

Изилдөөдө дисциплиналар боюнча окуу жараянынын уюштурулушуна, алган билимине, тандаган адистигине, ээ болгон кесиптик сапаттар, өзүн-өзү баалоо, университетте эс алууну уюштурууга канааттануу, окутуунун сапатын баалоо сыяктуу параметрлери колдонулду. Натыйжада, студенттертердин 79%ы студенттик жашоосуна жалпысынан канааттанарын жана позитивдүү маанайда экенин көрсөттү. Ошондой эле студенттер ЖОЖдун окутуу шарттарына канааттанышат: сабактарды өткөрүү (97%); даярдоо (70%); илим менен алектенүү (64%); чыгармачылык ишмердүүлүк (56%). Натыйжалар эс алуу боюнча бир аз төмөн - 50% жана дене тарбия боюнча - 52%.

Сурамжылоого катышкандардын 17%ы гана студенттик ашканалардагы баалардын кымбаттыгына нааразы экенин билдиришкен жана жалпысынан нааразычылык 8%дан ашпайт. Сурамжылоого катышкандардын 30% программалар жана окуу китептери менен камсыз болушуна канааттанышат, муну төмөнкү көрсөткүч катары түшүнүүгө болот, бирок компьютерлер менен камсыз кылуу жагынан канааттануунун кыйла жогорку деңгээли (67%) байкалган.

Студенттердин университеттеги инновациялар жөнүндө маалымат берүү жараянына катышуусунун, ошондой эле окуу жараянынын практикасында активдүү методдорду колдонуунун көрсөткүчү 69%ды түзөт. Респонденттердин 32%ы окууну жумуш менен айкалыштырат.

Сурамжылоонун оң натыйжалары окууга кирген студенттердин мотивациясы жана аң-сезимдүү тандоосу абдан жогору жана көпчүлүк окууну кызыктуу жана жагымдуу деп эсептейт деген тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет.

Билим берүүнүн сапатын баалоодо университеттин бүтүрүүчүлөрүнүн пикири өзгөчө кызыгууну туудурат. Сурамжылоого катышкан бүтүрүүчүлөрдүн 70%га жакыны алган билимине канааттанышат. Натыйжаларды талдоо көрсөткөндөй, респонденттердин 68%ы алган билимдерин туура баалайт.

Окутулган билимдердин актуалдуулугун сураганда, сурамжылоо бүтүрүүчүлөр жалпысынан университетте алган билимдерин замандын тенденцияларына ылайыктуу деп эсептей турганын көрсөттү (59%). Ошентсе да алардын 40%ы билимин талапка жооп бербейт деп эсептешет.

Натыйжада, билим берүү чөйрөсүндөгү атаандаштыктын өсүшү, билим берүү кызмат көрсөтүүлөрүнүн сапатына керектөөчүлөрдүн талаптарынын катаалдашы, керектөөчү багыттын билим берүү процессин уюштурууда жана ЖОЖдордун иштешинде негизги принцип болуп калышына алып келди [7].

Экинчи мисал 2021-2022-окуу жылында өткөрүлгөн. Студенттердин көпчүлүгү толук канааттанган 37% жана ушул эле пикирге сурамжыланган 36%дан 56%га чейинки студенттер ыкташат. Студенттик жашоого таптакыр канааттанбаган респонденттердин үлүшү 4%дан ашпайт.

Респонденттердин көпчүлүгү тандалып алынган ЖОЖдор престиждүү деп эсептешет - 91%дан 57%га чейин.

Приоритеттердин катарында төмөнкү негиздемелер дагы баса белгиленди: ЖОЖдордо жакшы билим берилет. Ошондой эле студенттердин көпчүлүгү - 75% дан кем эмес бөлүгү окууга кызыгышат.

Студенттердин ЖОЖдордогу окууга болгон кызыгуусун талдоо көрсөткөндөй, 1 жана 4-курстун студенттеринде окууга болгон кызыгуу өзгөчө байкалды. 5-курстун студенттеринин 20%га жакыны окууга толук же жарым-жартылай кызыгуунун жоктугун белгилешет, анткени алар өз адистиги боюнча иштеп, институтка караганда практикалык көндүмдөрдү көбүрөөк алышат, калгандары жумуш издеп жүрүшөт.

Студенттердин көйгөйлөрү салттуу болуп чыкты. Негизги көйгөйлөр: ашканалардагы жана буфеттердеги баанын кымбаттыгы (16%дан 24%ке чейин), акча табуу мүмкүнчүлүгү (15%тен 24%ке чейин), ЖОЖдо окуп жатканда жумушка орношуу (13%тен 28%ке чейин), адистиги боюнча ишке орношуу (17%дан 21%ке чейин). Студенттер негизинен окуу жараянынын уюштурулушуна жана университеттин администрациясынын ишине канааттанышат.

Жыйынтык мындай: билим берүү процессин ишке ашырууну камсыз кылган ЖОЖдордо түзүлгөн шарттарга студенттердин жогорку деңгээлдеги канааттануусунун айта алабыз [8].

2022-2023-окуу жылында жүргүзүлгөн изилдөөнүн үчүнчү мисалы. Калкты жумуш берүүчүлөр, студенттер, бүтүрүүчүлөр жана алардын ата-энелери түзгөн.

Респонденттердин 70%га жакыны өз адистиги боюнча алган квалификациясына толук канааттанышат; 25%га жакыны жарым-жартылай канааттанышса, уюмда иштеген сурамжылоого катышкан бүтүрүүчүлөрдүн 5%га жакыны канааттанбайт.

Иш берүүчүлөр бүтүрүүчүлөрдүн компетенттүүлүгүнө толугу менен канааттанышат – 70%, жарым-жартылай – 29%; нааразы - 5%.

Респонденттердин 70%дан ашыгы институттун потенциалы заманбап талаптарга толук жооп берет, 20% респондент ишканалардын кызматкерлерин окуу жараянына тартууну активдештирүү зарыл деп эсептешет.

Бүтүрүүчүлөрдү ишке тартуу студенттердин өндүрүштүк практикасынын учурунда (60%дан ашыгы) болот. Бош орундардын жарманкелери жана кесипке багыт берүү курстары эң аз суроо-талапка ээ.

Сурамжылоого катышкандардын 60%га жакыны окуу планы иш берүүчүлөрдүн муктаждыктарына толук жооп берерин белгилешти. 33%ы айрым аспектилери боюнча иш берүүчүлөрдүн муктаждыктарын канааттандырат, ал эми респонденттердин 6%ы окуу планы иш берүүчүлөрдүн муктаждыктарын канааттандыруу кыйын экенин белгилешти.

Окуучулардын ата-энелери толугу менен канааттанганы 70%, жарым-жартылай 28%, 1%ы нааразы.

Канааттануу даражасы боюнча корутундулар: сурамжылоого катышкандардын 90%дан ашыгы келечекте өз адистиги боюнча иштөөнү пландап жатканын айтышкан.

Студенттер кесиптик даярдыгына 36% толук, 54% жарым-жартылай канааттандырат десе, 0% канааттандырбайт деп жооп беришти [9]. 2022-2023 окуу жылында И.Арабаева атындагы КМУнун Экономика жана менеджмент институтунун 1-курсунун студенттеринин арасында студенттердин окуу ишмердүүлүгүнө канааттануусу жана мотивация динамикасын изилдөө боюнча сурамжылоо өткөрүлдү.

Стандартташтырылган методика боюнча төмөнкүдөй жыйынтыктар алынды: биринчи жылга салыштырмалуу билимге болгон мотив 16%га азайган, кесипти өздөштүрүү мотиви да төмөндөгөн, диплом алууга умтулуу 17%ке өскөн. Студенттер топтой алган билимди жана кесипти өздөштүрүүдөгү максималдуу баллдын саны менен иш жүзүндөгү упайлардын ортосунда оң байланыш бар. Биринчи жана экинчи курстарда окууга болгон мотивациянын төмөндүгүн айтсак болот. Бул көбүнчө биринчи курстун студенттери үчүн университетте окутуунун кыйынчылыктары менен шартталган: сабактан артта калуучулук жана сабактарга даярданууга көп убакыт сарпталышы.

Экинчи курстун студенттеринин окуудан жалпы канааттануусу биринчи курска салыштырмалуу 15% га төмөндөгөн. Бул экинчи курстун студенттеринин билим берүү ишмердүүлүгүнүн негизги багыттары боюнча биринчи курска караганда көңүлү калганын көрсөтүп турат, бирок группалаштары менен болгон мамиледен канааттануу пайызы жогорулап, студенттер жаңы курдаштар чөйрөсүндө болушканы мындай жогорку көрсөткүчтөрдү түшүндүрөт. Студенттердин мугалимдер менен болгон мамилеге канааттануусу 8% га төмөндөгөн.

Экинчи курстун студенттери кесиптик калыптануусунда кризисти баштан кечирүүдө, алар тандап алган адистикти начар билишет, натыйжада студенттер өздөрүнүн окуу ишмердүүлүгүнөн жана тандаган адистигинен көңүлдөрү калышууда. Студенттердин окууга болгон кызыгуусунун жоголушун, алардын окууга канааттануусунун төмөндөшүн аныктоочу себептерди жана факторлорду изилдөө маселелери, ошондой эле алардын ЖОЖдун алдындагы жана ЖОЖго даярдоо жараянында профессионалдык ориентациясынын көйгөйлөрү жетишсиз изилденген. Бул маселелер өзүнчө изилдөөнү талап кылат [10].

Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин башкаруу түзүмдөрүнүн деңгээлинде ченемдик-укуктук актыларды жана жол-жоболоштурулган документтерди түзүүдө рационалдуу деп төмөнкүлөр эсептелинет:

- классификациялык негиздерин эске алуу менен жалпысынан ЖОЖдун студентинин окуусуна канааттануу проблемасына тиешелүү атайын документтерди иштеп чыгуу;

- жаңы окуу жылына карата КРнын Билим берүү министринин жетектөөчү документтеринде ЖОЖдун студенттеринин окуусуна канааттануусунун заманбап ролун жана ордун негиздеп берүү;

- КРнын Билим берүү министрлигинин илимий борборлоруна илимий иштердин перспективдүү пландарына төмөнкү темаларды киргизүү боюнча автор тарабынан иштелип чыккан социологиялык изилдөө программасынын негизинде ЖОЖдордо бул илимий проблемага байкоо жана социологиялык туруктуу мониторинг жүргүзүү үчүн «ЖОЖдун студентинин окуусуна канааттануусу: кечээ, бүгүн жана эртең», деген темадагы сунуштарды берүү;

- бирдиктүү жетектөөчү документтердин негизинде , окутуунун башка түрлөрү жана студенттерди бөлүштүрүү системасы менен тыгыз байланышкан тиешелүү пландар жана программалар студенттердин ЖОЖдун окуусуна канааттануусун калыптандыруу системасынын жана социалдык технологиясынын моделин колдонуу менен студенттердин окууга канааттануусун калыптандыруу жана колдоо практикасын системалуу мүнөзгө ээ кылуу боюнча конкреттүү чараларды белгилөө;

- ЖОЖдо окуу үчүн абитуриенттерди тандоо системасын оптималдаштыруу;

- ЖОЖдун студенттерин окуу-тарбия иштерине даярдоо үчүн окуу китептерин жана окуу-методикалык каражаттарды иштеп чыгуу, окуу пландарына, программаларына зарыл өзгөртүүлөрдү киргизүү;

- ата мекендик жогорку билим берүү системасында студенттердин окууга канааттануусун калыптандыруу жана өнүктүрүү боюнча окуу китебин массалык түрдө чыгаруу;

- ЖОЖдун окуу жараянынын натыйжалуулугун камсыз кылуу үчүн, ЖОЖдун бардык кызматкерлеринин билим берүү ишмердүүлүгүнө канааттануунун оптималдуу деңгээлин калыптандыруу жана өнүктүрүү проблемасына арналган “ студентинин окуусуна канааттануу” комплекстүү окуу китебин, ар кандай окуу-методикалык адабияттарды иштеп чыгуу жана басып чыгаруу мүмкүнчүлүгүн талкуулоо.

Ата мекендик ЖОЖдордун жетекчилигинин деңгээлинде студенттердин окуусуна канааттануусун калыптандырууну оптималдаштыруу үчүн төмөнкүлөр зарыл:

- студенттердин окуусуна канааттануусун калыптандыруу үчүн ЖОЖдун, факультеттердин, кафедралардын, бөлүмдөрдүн жана кызматтардын жетекчилигинин бирдиктүү аракеттерин камсыз кылуу;

- ЖОЖдордо маалыматтар банкын түзүү жана аларды окуу жараянында колдонуу максатында илимий-изилдөө бөлүмдөрүндө бул университеттин студенттеринин окуусуна канааттанууну өнүктүрүүнү изилдөө жана болжолдоо, ошондой эле бул иште чет өлкөлүк жана ата мекендик университеттердин алдыңкы тажрыйбасын изилдөө жана жалпылоо үчүн өзүнчө лаборатория түзүүнү камсыз кылуу;

- билим берүүнүн негизги багыттары боюнча «Ачык эшиктер күнүн» өткөрүүдө окуу жараянына алдыңкы технологияларды киргизүү жаатындагы ЖОЖдордун жетишкендиктерин көрсөтүүнү практикалоо.

Адаптация жараянын тездетүү, ЖОЖдун активдүү жашоосуна тезирээк кирүү, ЖОЖдун билим берүү иштеринин негиздерин өздөштүрүүсүн жеңилдетүү жана окууга канааттанууну калыптандыруу максатында:

1) ар бир студентке «ЖОЖдо окуунун жеке планын» берүү максатка ылайыктуу, анда ЖОЖдун жогорку билим берүү тармагындагы эрежелери жана салттары, студенттин милдеттеринин тизмеси, анын билим берүү ишмердүүлүгүн оптималдаштыруу боюнча сунуштар, негизги тарыхый маалымдамалар камтылат;

2) «Университеттеги адистикке жана окуу иш-чараларына киришүү» атайын курсун тематикалык пландарга киргизүү;

3) окуу процессинин практикасына мурда алынган теориялык маалыматтарды системалаштыруу, университеттин окуу процессинин максаттарын жана милдеттерин түшүнүү үчүн илимий-практикалык конференцияларды өткөрүүнү киргизүү;

4) окуу процессине жаңы билим берүү технологияларын жана студенттерди окутуу үчүн заманбап техникалык каражаттарды киргизүү идеясын түзүүчү визуалдык маалыматтык материалдар: диаграммалар, транспаранттар менен жабдылган кабинет үчүн ЖОЖдо бөлмө бөлүп берүү;

5) ЖОЖдун студентинин окуусуна канааттанууну калыптандыруу жараянына ишенимдүү контролду иштеп чыгуу. Окууга канааттанууну калыптандыруунун бардык негизги этаптарында оперативдик контролдун формаларынын бири сессиянын натыйжалары болууга тийиш; ЖОЖдун студенттеринин окуусуна канааттануу деңгээлин тынымсыз жогорулатууну камсыз кылуу, окуу жараянынын өркүндөтүү боюнча иштин салттуу формалары, методдору жана тийиштүү социалдык технологиялар менен толуктоо.

ЖОЖдун негизги функциясы студентти сапаттуу даярдоо экендигин баса белгилей кетүү керек. Бирок студенттин окуусуна канааттануусун жетиштүү деңгээлде калыптандыруусуз аны чечүү көйгөйлүү болот.

Окууга канааттанууну калыптандыруу механизми проблеманы теориялык жактан көрсөтүү көз карашынан алганда универсалдуу. Ал эми окуу-билим ишмердүүлүгүнүн конкреттүү түрлөрүнө келсек, анда, албетте, тарыхый, социалдык-экономикалык жана башка факторлордон улам алардын өзгөчөлүгү канааттанууну изилдөөнүн теориялык, андан да эмпирикалык моделин конкреттештирүүнү талап кылат.

Билим берүү ишмердүүлүгүнө канааттануу үч деңгээлдүү татаал түзүлүшкө ээ:

- Биринчи деңгээл – педагогикалык статуска канааттануу;
- Экинчи деңгээл – тандалган кесипке жана адистикке канааттануу;
- Үчүнчү деңгээл – бул конкреттүү билим берүү кырдаалына канааттануу.

Студенттин окуу ишинин натыйжалуулугунун системасында окууга канааттануу көрсөткүчү жеке студенттин да, ЖОЖдун бардык студенттик жамаатынын да окуусунун жогорку натыйжалуулугун камсыз кылуучу негизги факторлордун бири болуп саналат.

Ошол эле учурда студенттердин окуусуна канааттануу даражасынын жана структурасынын реалдуу көрсөткүчтөрүн университеттин ишинин педагогикалык натыйжалуулугунун критерийлери катары да, ЖОЖдо окуу жараянын башкаруунун натыйжалуулугун жогорулатуунун педагогикалык резервдеринин бир түрү катары да кароого болот.

Жогоруда айтылгандардын негизинде студенттердин университетте окууга канааттануу проблемасын, анын түзүмүн жана деңгээлин, анын калыптанышына таасир этүүчү факторлорду, канааттануунун оптималдуу деңгээли камсыз кылынган шарттарды изилдөө түздөн-түз практикалык мааниге ээ жана көз карандысыз илимий практикалык милдетке айланат.

ЖОЖдо башкаруунун жогорку, башкы максаты, эң жалпы формада көрсөтүлгөндөй бул системанын иштешин оптималдаштыруу болуп саналат. ЖОЖдо студенттин окуусуна канааттануунун белгилүү бир деңгээлин калыптандыруу жараянын башкарууну оптималдаштыруу менен биз анын эң жакшы варианты катары, бул адистин квалификациялык мүнөздөмөлөрүнүн талаптарынын толук аткарылышын камсыз кылууну, ЖОЖдо окуу убактысынын жалпы ресурсуна чектөөлөр, ректораттын, деканаттын жана профессордук-окутуучулар курамынын педагогикалык чеберчилигин жана материалдык базанын мүмкүнчүлүгү ж.б.

ЖОЖдо социалдаштыруунун бул этаптарында окууга канааттануунун оптималдуу деңгээлин калыптандырууда ырааттуулукту жана үзгүлтүксүздүктү камсыз кылуу бул процессти башкаруудагы эң маанилүү милдеттердин бири болуп саналат жана заманбап шарттарда анын жогорку абалына жетишүүгө мүмкүндүк берет.

Университетте студенттин окуусуна канааттануунун оптималдуу деңгээлин калыптандыруу жараянын башкаруунун эффективдүүлүгүн жогорулатуу үчүн социалдаштыруунун бардык этаптарында жеткиликтүү материалдык базада окуу, усулдук жана илимий иштердин өз ара тыгыз аракеттенүүсү зарыл.

Жүргүзүлгөн изилдөөлөр ЖОЖдун студентинин окуусуна канааттанууну калыптандыруу жараянынын татаал, карама-каршылыктуу, бирок башкарууга боло тургандыгына ынандырат. Бул жараяндын карама-каршылыктарын ийгиликтүү чечүү ата мекендик ЖОЖдордо окуу жараянын болжолдоонун жана программалоонун негизинде гана мүмкүн. Бул маселени практика жүзүндө чечүүнүн ачыкчы, ЖОЖдун окуу-тарбия иштеринин сапатын жогорулатуунун практикалык системасы теориялык иштеп чыгуулар болушу мүмкүн.

Жыйынтыктар:

1. Изилдөөлөрдүн жыйынтыгында жаңы социалдык-экономикалык шарттарда университеттин натыйжалуулугунун негизги көрсөткүчтөрүнүн бири болуп кардарлардын көрсөтүлүүчү кызматтардын сапатына канааттануусу саналары белгиленди;

2. Университеттин окуу процессиндеги студенттердин билим алуусуна канааттануу, анын социалдык натыйжалуулугун мүнөздөгөн факторлордун бири экендиги көрсөтүлдү. Азыркы шарттарда билим алууга канааттанууну калыптандыруунун механизмдин терең изилдеп, анын ыңгайлуу абалына жетишүүнүн жолдорун аныктамайынча ата мекендик жогорку билим берүүнүн социалдык чөйрөсүндөгү түпкү өзгөрүүлөрдү чечүү мүмкүн эмес экендиги аныкталды;

3. Кыргызстандын жогорку окуу жайларын мындан ары жаңылоо маселелерин чечүүдө студенттердин окуусуна канааттануусунун реалдуу абалы жана түзүмү жөнүндө илимий далилдүү маалыматтарга ээ болуу маанилүү экендиги белгиленди. Канааттануу жараянында таасир этүүчү жалпы шарттардын жана жүйөлөрдүн системасын аныктоо зарылдыгы белгиленди. Болочок адистерди кесиптик даярдоого тийгизген таасиринин мыйзам ченемдүүлүктөрүн аныктоо, студенттердин окуусуна канааттануу абалын оптималдаштыруу аркылуу, университеттин окуу процессин башкаруунун эң натыйжалуу каражаттарын иштеп чыгуу жана ишке ашыруу сунушталды.

Адабияттар тизмеси:

1. **Калдыбаев, С.К.** Билим сапаты структурасында окуу процессинин сапаты [Текст] / С.К. Калдыбаев, А.Б. Бейшеналиев // Азыркы табият таануунун ийгиликтери. – Бишкек, 2015. – № 7. – С. 90-97.

2. **Горб, В.Г.** ЖОЖдогу билим берүү ишинин субъекттеринин өз ара мамилелерине педагогикалык мониторинг жүргүзүүнүн технологиялык аспектилери [Текст] / В.Г. Горб // Билим берүүдөгү стандарттар жана мониторинг. – 2003. - № 2. – С. 46-52.
3. Расмий сайт [Электронный ресурс]. И. Арабаев атындагы КМУнин Экономика жана менеджмент институту. – Режим доступа: <http://iem.arabaev.kg/>. – Загл. с экрана.
4. Расмий сайт [Электронный ресурс]. И. Арабаев атындагы КМУнин Экономика жана менеджмент институту. – Режим доступа: <http://iem.arabaev.kg/>, <http://arabaev.kg/>. – Загл. с экрана.
5. Кыргыз Республикасынын жогорку кесиптик билим берүүнүн билим берүү уюму жөнүндө жобо [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/55077/70?cl=ru-ru> <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/13318?cl=ru-ru>. – Загл. с экрана.
6. Расмий сайт [Электронный ресурс]. И. Арабаев атындагы КМУ. – Режим доступа: <http://arabaev.kg/>, http://www.arabaev.kg/?e8b21e13ffb61794833c93e774670f7c=bashy&id_blok=77. – Загл. с экрана.
7. **Русанова, А.А.** Заманбап ЖОЖдогу билим берүүнүн сапатынын көрсөткүчү катары (конкреттүү социологиялык изилдөөнүн тажрыйбасынан) [Текст] / А.А. Русанова // СИСП. – 2011. - № 3. – С. 8-9.
8. **Фролов, С.Ю.** Окуучулардын көзү менен билим сапатын баалоо [Текст] / С.Ю. Фролов // Коомдук өнүгүүнүн теориясы жана практикасы. – 2015. - № 4. – С. 2-3.
9. **Бурляева, В.А.** Калктын жана иш берүүчүлөрдүн билим берүү кызматтарынын сапатына жана жеткиликтүүлүгүнө канааттануусуна канааттануусун мониторингдөө [Текст] / В.А. Бурляева, К.А. Чебанов // Коомдук өнүгүүнүн теориясы жана практикасы. – 2014. - № 5. – С. 53-57.
10. **Ткаченко, Н.С.** Башталгыч класстын окуучуларынын билим берүү иштерине канааттануу динамикасы жана мотивациясы [Текст] / Н.С. Ткаченко // Вестник ГУУ. – М.: ГУУ, 2013. - № 10. – С. 179-182.
11. **Калматова, Г.М.** Формирование ценностных ориентаций в образовательном пространстве вуза [Текст] / Г.М. Калматова // Наука. Образование. Техника. - Ош: КУУ, 2015. - №1. – С. 103 – 107.

DOI:10.54834/16945220_2023_2_190

Поступила в редакцию: 31.01.2023 г.

УДК 373.3

Маматумаров А.Т.*преп. Жалал-Абадского гос. университета им. Б. Осмонова, Кыргызская Республика*

БАШТАЛГЫЧ КЛАССТАРДА ОКУУНУ УЮШТУРУУНУН ОРДУ ЖАНА ОКУУ КӨНДҮМДӨРҮН ӨНҮКТҮРҮҮ ЖОЛДОРУ

Бул жумушта кыргыз тилдүү мектептердин башталгыч класстарында окууну уюштуруудагы окуучунун инсандык өнүгүүсү жана анын окуу көндүмдөрүнүн калыптанышы тууралуу маселелер изилдөөнүн предмети болуп эсептелинет. Изилдөөнүн максаты-Кыргызстанда окуучулардын билим алуу жетишкендиктерин баалоо боюнча эл аралык жана улуттук изилдөөлөрдүн жыйынтыктары жана башталгыч класстарда окуу жана түшүнүүнү уюштуруунун салттуу ыкмаларын, бүгүнкү күндөгү башталгыч класстардын окуу сабагына коюлган жаңы талаптар тууралуу маалыматтарды анализдөө. Изилдөөлөрдө адабияттарды анализдөө, салыштыруу жана жалпылоо илимий методдору колдонулган. Окуу көндүмдөрүн калыптандыруу жолдорун чечмелөөгө аракет кылынган. Окуу жана түшүнүүнү жолго коюп, окуу көндүмдөрүн өркүндөтүү максатын ишке ашыруу үчүн окуу көндүмдөрүнүн группалык компоненттери сунушталган. Ал окуу көндүмдөрүн калыптандырууда окуучу алгач окуу көндүмдөрүнүн техникалык багытын өздөштүрүп, анан мазмундук багытын өздөштүрүүгө мүмкүндүк алат деген тыянак сунушталган.

Негизги сөздөр: *окуу көндүмдөрүнүн компоненттери; шар окуу; көркөм окуу; сөз байлыгы; адабий окуу; окуу жана түшүнүү.*

МЕСТО ОРГАНИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ И СПОСОБЫ РАЗВИТИЯ УЧЕБНЫХ НАВЫКОВ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

В данной работе предметом исследования является вопросы личностного развития школьника и формирования у него учебных навыков в условиях организации чтения в начальных классах